BLIK OP DE WEEK

Diep christelijke film over pausverkiezing houdt de kerk een spiegel voor

'Twijfel doet geen afbreuk, maar kan juist je geloof versterken. Een paus die twijfelt, zou volgens Lawrence een zegen van God zijn.' **beeld: The Searchers**

Als er een nieuwe paus gekozen wordt, komen de verhoudingen op scherp te staan. Tabitha van Krimpen ziet in de recent verschenen Hollywoodfilm *Conclave* thema's als geloofstwijfel, roeping en de rol van de kerk terugkomen.

Onheilspellende muziek, gehaaste voetstappen, geknielde kardinalen bij een bed en dan: 'Sede vacante!' De troon van de Heilige Stoel is vacant. Zo begint het recent verschenen *Conclave*, waarin kardinaal Lawrence (Ralph Fiennes) van het college van kardinalen de taak heeft om het conclaaf waarin een nieuwe paus gekozen wordt tot een goed einde te brengen. *Conclave* verraste en raakte me en is, hoewel de makers niet uitgesproken christelijk zijn, volgens mij een diep christelijke film. De fictieve film wordt aangekondigd als 'politieke thriller', maar is veel meer dan dat. In de film is veel ruimte voor symboliek en je voelt de liefde voor liturgie. Je ziet de gevouwen handen van de kardinalen voor het gebed. Je wordt meegenomen in de precisie waarmee ze hun gewaden aantrekken. En je voelt het ontzag als Lawrence bij het uitbrengen van zijn stem in de Sixtijnse Kapel opkijkt naar Michelangelo's 'Het laatste oordeel'. De film is knap gemaakt, met mooie beelden die veelal donker zijn. Om zo de afzondering van de buitenwereld te benadrukken tijdens het conclaaf. Niet alleen de beelden, maar ook de thematiek van de film is indrukwekkend. Christelijke thema's als geloofstwijfel, roeping en de vraag of de kerk gericht moet zijn op de tradities van het verleden of juist op aanpassing aan de huidige cultuur, staan centraal.

Geloofstwijfel

Hoofdpersoon kardinaal Lawrence twijfelt aan zijn rol, roeping en geloof. Aan de paus vroeg hij om af te mogen treden en zich terug te trekken in een klooster. De paus weigerde en zei dat 'sommigen waren uitgekozen om herders te worden en anderen om een boerderij te beheren'; het is zijn taak om de manager te zijn. Hij worstelt met het gebed en vindt dat hij de 'spirituele diepgang' mist om paus te kunnen zijn.
Toch raakt hij overtuigd dat zijn twijfel niet alleen maar slecht is. In een preek aan de vooravond van het conclaaf wijkt hij af van zijn tekst en spreekt over de zonde van zekerheid: 'Zekerheid is de grote vijand van eenheid. Zekerheid is de dodelijke vijand van tolerantie. Zelfs Christus was niet zeker aan het einde: Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten? riep Hij uit aan het kruis. Ons geloof is een levend iets, juist omdat het hand in hand gaat met twijfel. Als er alleen maar zekerheid was en geen twijfel, zou er geen mysterie zijn en dus ook geen noodzaak voor geloof.' Twijfel doet geen afbreuk, maar kan juist je geloof versterken. Een paus die twijfelt, zou volgens Lawrence een zegen van God zijn.
Maar wie is er eigenlijk waardig om paus te zijn? Een aantal kardinalen is maar al te gretig om uit de beker van de pauselijke verantwoordelijkheid te drinken. Of is, met 'de eersten zullen de laatsten zijn' in gedachten, juist degene die zichzelf onwaardig vindt, het meest geschikt? Gedurende de film ontpopt kardinaal Lawrence zich tot een moreel leider. Hij toont moed, neemt signalen over ongeschikte kandidaten serieus en maakt gevallen van omkoping en seksueel misbruik openbaar. Dit doet hij, geholpen door zuster Agnes, die op een gegeven moment opstaat en Lawrence bijvalt: 'Hoewel wij zusters onzichtbaar moeten zijn, heeft God ons niettemin ogen en oren gegeven.'
Lawrence, en zuster Agnes net zo goed, is een 'parrhesiast', iemand die vrijmoedig de waarheid spreekt. Waar de parrhesiast in de Griekse oudheid spreekt tegenover een koning, gaat het in een christelijke context om het vrijmoedig spreken tegenover God en het handelen naar eer en geweten. Zoals Paulus in zijn brief aan de Efeziërs schreef: 'Bid ook voor mij, (...) om met vrijmoedigheid het geheimenis van het evangelie bekend te maken, waarvan ik een gezant ben in ketenen, opdat ik daarin vrijmoedig (Grieks: parresiasomai) mag spreken, zoals ik moet spreken.'
Het gaat Lawrence niet om zichzelf en zijn eigen positie, maar hij erkent God als hogere autoriteit. Bij het uitbrengen van zijn stem zegt hij plechtig: 'Ik roep Christus de Heer op als mijn getuige dat mijn stem is gegeven aan degene van wie ik voor God vind dat hij gekozen moet worden.'

Moeten we onze identiteit vinden in het behouden van wat is en was, of juist met de blik vooruit de wereld scheppen waarin je zelf kiest wie je wilt zijn?

Traditie vs. cultuur

Samenhangend met de vraag wie het waardig is om paus te zijn, is de vraag wat de rol van de kerk is. De conservatieve Italiaanse kardinaal Tedesco wil het liefst zo snel mogelijk terug naar de Tridentijnse mis, 'de enige ware liturgie', uitgevoerd in het Latijn en waarbij de priester met de rug naar het volk staat. 'Zonder de tradities van Rome valt alles uit elkaar', zo is hij overtuigd.
De liberale kardinaal Bellini pleit juist voor meer ruimte voor vrouwen, homo's en echtscheidingen en wil 'nooit meer terug naar de dagen van families van tien kinderen, omdat mama en papa niet beter wisten. Dat was een lelijke en repressieve tijd en ik ben blij dat die voorbij is.' Dat zijn twee tegenovergestelde visies: wil je de tradities van het verleden in ere houden en of wil je de huidige cultuur omarmen en vooruitkijken?
Het is een vraag die ook nu in de kerk debat oproept, maar zeker ook in de samenleving aan de orde van de dag is. Maar al te snel staan verschillende groepen met fundamenteel verschillende visies tegenover elkaar. Moeten we onze identiteit vinden in het behouden van wat is en was, of juist met de blik vooruit de wereld te scheppen waarin je zelf kiest wie je wilt zijn?
In de film wordt deze vraag tastbaar wanneer er vlakbij een autobom af gaat en iemand zichzelf met explosieven tot ontploffing brengt. Volgens de conservatieve Tedesco is dit hét resultaat van het relativisme waarbij alle geloven gelijk worden gesteld aan elkaar. 'Wij tolereren de islam in ons land, maar zij beschimpen ons in hun land. Wat we nu nodig hebben, is een leider die begrijpt dat we voor een echte religieuze oorlog staan. We hebben een leider nodig die vecht tegen deze beesten!', zo roept hij met gebalde vuist.

De kerk is niet de traditie. De kerk is niet het verleden. De kerk is wat we nu gaan doen.

Geestelijke strijd

Dan staat de outsider kardinaal Benitez op: 'Wat weet jij van oorlog? Ik heb in Kaboel de rijen met doden en gewonden gezien, christenen en moslims. Als je zegt dat we moeten vechten, waar denk je dat we tegen vechten? Waar je tegen vecht is hier, in je hart, in elk van ons. We moeten niet toegeven aan haat, als we spreken van 'kanten', in plaats van te spreken voor elke man en vrouw. We lijken alleen maar bezig met onszelf, met Rome, met deze verkiezingen, met macht, maar deze dingen zijn niet de kerk. De kerk is niet de traditie. De kerk is niet het verleden. De kerk is wat we nu gaan doen.' Het is niet moeilijk de actualiteit in de film terug te zien, waarin kerken zoeken naar hun rol in een snel veranderende en seculariserende samenleving. Tedesco's visie is te begrijpen, zijn angst voor verandering en het verlies van de eigen identiteit en zijn strijdbaarheid om op te komen voor oude waarden. Desondanks toont hij zich ook als populist, als een Wilders of Trump, die inspeelt op angst, een groep wegzet als onmenselijk en oproept om ten strijde te trekken. Toch is het uiteindelijk niet degene die het hardst roept, die niet schuwt om geweld te gebruiken, die overwint. Het is kardinaal Benitez, de outsider, het buitenbeentje, die erop wijst dat het gaat om een geestelijke strijd. De innerlijke strijd om niet mee te gaan in haat, in polarisatie en de ander zien als deel van een verwerpelijke groep, in plaats van als mens. Juist in deze onrustige en gepolariseerde tijd houdt deze christelijke boodschap uit de Hollywoodfilm *Conclave* christenen en niet-christenen een hoognodige spiegel voor.

Tabitha van Krimpen
doet promotieonderzoek naar moreel leiderschap en morele moed